

**НАУКОВА ФІЛОЛОГІЧНА
ОРГАНІЗАЦІЯ «ЛОГОС»**

**Міжнародна
науково-практична конференція**

**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ: ІСТОРІЯ,
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ДОСЛІДЖЕНЬ»**

10–11 грудня 2021 р.

м. Львів

УДК 80(063)
Ф54

Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 10–11 грудня 2021 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2021. – 128 с.

Видається в авторській редакції. Редакційна колегія Наукової філологічної організації «ЛОГОС» не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів та не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

У виданні зібрані тези, подані на міжнародну науково-практичну конференцію «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень».

УДК 80(063)

НАПРЯМ 2. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Довбуш О. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і методики навчання
англійської мови*

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Олійник І. Д.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і методики навчання
англійської мови*

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОКРИТИКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОСВІДОМОСТІ

Впродовж багатьох століть люди намагались встановити контроль над природою, не замислюючись над можливими наслідками такого споживацького ставлення та збереження балансу у природньому середовищі. Особливо ускладнилися відносини суспільства з навколишнім середовищем у ХХ столітті через різке збільшення населення Землі, індустріалізацію, урбанізацію та інтенсивну діяльність людини. Загострення спільних для всього суспільства екологічних проблем посилює необхідність дій щодо їх вирішення. У взаєминах людини і природи виникла криза, яка спричинила глобальні проблеми. «Сьогодні ми знаходимося на порозі глобальної кризи не через те, як функціонують екосистеми, а скоріше через те, як функціонують наші етичні системи. Щоб подолати кризу, потрібно якомога точніше зрозуміти наш вплив на природу, але ще більше це вимагає розуміння цих етичних систем і вміння використати це розуміння, щоб їх реформувати» [7, с. 27].

Основою екологічного гуманізму мала б стати відмова людини від насильницьких дій над навколишнім середовищем та прагнення до морального самовдосконалення. Таким чином, людство могло б відновити баланс у взаєминах зі світом природи не тільки теоретично, але й на практиці, завдяки зростанню екологічної свідомості і моралі. Екологічна свідомість один з важливих принципів екокритики, що лежить в основі

екологічної культури. На думку Малгожати Коцішевської, «поняття «екологічної свідомості» в широкому сенсі є основоположною формою соціальної свідомості, що виявляється в мисленні та досвіді окремих людей та актуальних стандартах життя, оцінювання та розуміння елементів біосфери. Екологічна свідомість вимагає порвати з існуючим способом мислення, змінити ціннісні орієнтири, що є істотною переминою ставлення людини до природи та навколишнього середовища» [4, с. 35]. Формування позитивного відношення до природи, а також усвідомлення людиною себе як її частини відбувається лише після переосмислення своєї ролі у взаємодії зі світом.

Екокритика є відповіддю на потреби, проблеми та кризу у взаємовідносинах між суспільством та довкіллям, що є результатом деконструктивної діяльності людини, яка стала наслідком втрати єдності з навколишнім середовищем, а також результатом нерозуміння важливості існування такого зв'язку. Дослідження з екокритики, окреслені ще американськими трансценденталістами, викликають сьогодні неабиякий інтерес науковців, зосереджених на дослідженні як особливостей репрезентації відносин «людина-природа», так і специфіки формування екологічно-свідомого суспільства. На думку А. Бреннана та Єук-Се Ло, «у літературі з екологічної етики має велике значення розмежування між інструментальною цінністю та внутрішньою цінністю (у сенсі «неінструментальної цінності»). Перша є цінністю речей як засобів для досягнення якихось інших цілей, тоді як остання є самоцінністю речей, незалежно від того, чи вони також корисні як засоби для досягнення інших цілей» [2]. Впродовж довгого часу західна культура розвивала власну перевагу над природним світом, вважаючи лише людей внутрішньо цінними. Ганс Бертенс вважає, що «наше панування над цим світом було закріплено в Слові Божому» [1, с. 223] з чіткою ієрархією, де людям відводиться роль господарів, на служінні у яких знаходиться світ природи. Однак екологічна етика піддає сумніву таке домінування, «приписуючи внутрішню цінність природному середовищу та всьому неживому» [2]. Новий літературознавчий напрямок покликаний нагадати людям про їхній зв'язок із природою та пропагувати принципи екологічної свідомості.

Сьогодні багато вчених враховують глобальну екологічну кризу, яка помітна навіть неозброєним оком, намагаючись знайти шляхи покращення взаємодії між людством і природою. Зростання кількості екологічно-зорієнтованих наукових розвідок свідчить про необхідність розвитку екологічної критики в гуманітарних науках з метою підвищення екологічної свідомості людей. Як наслідок, у науці виникає концепція екокритики, яка набуває популярності серед гуманістів, пропонує унікальне поєднання літературного дискурсу та природознавчої теорії. Нова екологія є відповіддю на глобальну екологічну кризу, підходячи до теми через літературні тексти, які викривають злочинну діяльність

людей та їхнє втручання у звичний перебіг життя на планеті. Метою еко-критики є сприяти відновленню балансу у взаєминах людини з природою за допомогою творів на екологічну тематику, адже як зазначає Леслі Сілко, вони «окреслюють складність відносин, які люди повинні підтримувати з навколишнім світом природи, якщо сподіваються вижити в цьому місці» [6, с. 273]. Відтак виникає необхідність в творах, де немає місця ідеям антропоцентризму та агресивної споживацької поведінки. Натомість «екологічно орієнтований текст» може мати такі риси: «світ неживої природи представлений не лише як композиційний елемент, а як присутність, яка наводить на думку про те, що історія людства пов'язана з розвитком природи»; «людські інтереси не розглядають як єдино легітимні»; «відповідальність людини перед середовищем є частиною етичної орієнтації тексту»; «сєнс середовища як процесу, а не як константи або даності є принаймні імпліцитно присутнім в тексті» [3, с. 7-8].

Екокритика як літературознавчий напрямок пропонує унікальне поєднання літературної, екологічної та філософської точок зору, з метою подолати розмежування мистецтва і життя, живого та неживого шляхом злиття їх у неділиму єдність, що на практиці може викликати певні труднощі. Майкл Дж. Макдауелл пропонує кілька корисних порад щодо того, чого слід уникати. Він передусім не рекомендує використовувати «аналіз творчості екологічно свідомого письменника як трамплін для стрибка в обговорення нагальних екологічних проблем» [5, с. 383], оскільки такі дискусії, на думку Макдауелла, можуть сприяти активізації суспільства, але не відіграють особливої ролі для екокритики. Він також не радить літературознавцям приміряти на себе роль «екополіції» і не робити своєю цілью лише те, щоб з'ясувати, чи сприяє література «нашому виживанню», чи більше «нашому зникненню» [5, с. 383]. Окрім того, Макдауелл говорить про популярну тенденцію серед екосвідомих літературознавців «засуджувати Західну цивілізацію за пригноблення природи та усіх інших форм «іншості»», що невласливе для Сходу, де науковці намагаються шукати відповіді [5, с. 384]. Хоча критик усвідомлює недоліки першого підходу, він все ж виступає проти повного його неприйняття на користь останнього, який може бути дещо стереотипним за своєю суттю.

Застосування методів екокритики на практиці передбачає загострення уваги не лише на тематиці творів, що висвітлюють негативний вплив цивілізації на світ природи, але й дослідження засобів рівня мови, загальної його стилістики, що дає можливість виявити ставлення самого письменника до навколишнього середовища та проблем, пов'язаних з ним. Ще однією сферою інтересів екокритики є аналіз жанрових модифікацій, що застосовуються письменниками задля точного зображення відносин між людиною і природою [5, с. 385]. Важливим є також дослідження героїв твору та їхнього оточення, адже, як припускає Макдауелл, «середовище створює персонажа або персонажів, таким чином вивчення середовища,

з яким персонаж взаємодіє, розкриє багато про самого персонажа» [5, с. 386]. Окрім того, особнє місце у творі на екологічну тематику відводиться місцю та часу дії.

Таким чином, приходимо до висновку, що для вирішення екологічної кризи суспільство потребує не тільки значних економічних та соціальних зусиль, а й докорінної зміни екологічної свідомості, основою якої є усвідомлене прагнення єдності з навколишнім світом живої та неживої природи та готовність долати можливі протиріччя, які виникають в процесі такої взаємодії. Важливу роль у формуванні нового способу мислення може відігравати застосування інструментарію екокритики у процесі осмислення творів літератури попередніх епох та сучасних текстів, які акцентують увагу читачів на відповідальному і дбайливому ставленні щодо довкілля та дотриманні моральних і правових принципів природо-користування.

Список використаних джерел:

1. Bertens H. *Literary Theory: the Basics*. 3d ed. New York: Routledge, 2014. 269 p.
2. Brennan A., Lo Yeuk-Sze. *Environmental Ethics*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* / edited by Edward N. Zalta, 2016. Winter 2016 Edition. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/ethics-environmental>.
3. Buell L. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge: Harvard University Press, 1995. 586 p.
4. Kociszewska, Małgorzata. Ecological awareness and education of the society in the light of sustainability idea – selected aspects. *Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy*. 2014. № 4(1). P. 31–41. DOI:10.2478/fampe-2014-0004
5. McDowell M. J. The Bakhtinian Road to Ecological Insight. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* / ed. by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens: The University of Georgia Press, 1996. P. 371-391.
6. Silko L. M. Landscape, History, and the Pueblo Imagination. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* / ed. by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens: The University of Georgia Press, 1996. P. 264-275.
7. Worster D. *The Wealth of Nature: Environmental History and the Ecological Imagination*. New York: Oxford University Press, 1993. 255 p.